

Música de **luxe** per a un gran homenatge

El nomenament del pare Miquel Batllori com a doctor 'honoris causa' per onze universitats catalanes el passat 23 de maig va ser, sobretot, un acte de reconeixement a la trajectòria i la persona del savi jesuïta. Però també va suposar, musicalment, una gran fita que va reunir en un mateix espai les veus del Misteri d'Elx, les músiques de l'època d'Alexandre VI i el "Cant de coronació" de Roderic de Borja, interpretat per segona vegada en la història.

El 28 d'agost de 1492 s'entonaven per primera vegada les notes del *Salve regis mater sanctissima...* durant la cerimònia de coronació de Roderic de Borja com a papa Alexandre VI. Cinc-cents deu anys més tard, en un context ben diferent —el magne homenatge al pare Miquel Batllori— i en un escenari ben llunyà de la Roma renaixentista —la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona— tornava a sonar aquell "Cant de coronació". Així, una cerimònia ja de per si "fastuosa", tal i com la qualificava el president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, assolí d'alguna manera un moment gairebé únic.

La recuperació d'aquesta partitura, rescatada especialment per a l'ocasió, però, no ha estat exempta de dificultats. El deteriorament de la còpia —realitzada al segle XVII— sobre la qual s'havien d'iniciar les investigacions ha complicat fins a límits insospitats els treballs de restauració. La catedràtica de Musicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona M. Carmen Gómez Muntané va començar transcrivint les notes musicals que es conservaven en millor estat. El material sobre el qual va treballar la musicòloga era una còpia d'una còpia diplomàtica escrita en forma de partitura, feta probablement a partir d'un manuscrit dels fons vaticans.

Tot i que el "Cant de coronació" és una polifonia a cinc veus, la còpia només conservava amb prou claredat una única veu. La transcripció musical, doncs, no va oferir grans dificultats, "tret de les derivades del format de la còpia", assegurava la catedràtica. El text, en canvi, sí que presentava problemes de lectura greus. "Semblava com si un batalló de formigues haguera eixit del tinter i s'haguera passejat per da-

munt del paper", ironitza Josep Lluís Teodoro, doctor en Filologia Llatina i autor de la recreació del text. Amb la veu principal transcrita, i prenent com a pauta algunes paraules com "Alexandrum", "Salve mater" o "Pecatorum", que es podien identificar clarament en la còpia de l'original i que donaven moltes pistes sobre la temàtica de la peça, Teodoro va iniciar un procés intens de reconstrucció. "Revisant salms, composicions i models musicals de l'època, vaig aconseguir recrear la peça, i tenint en compte que en aquells temps l'originalitat no constituïa un valor primordial, la tasca va ser, si més no, menys complexa del que en un primer moment ens podíem imaginar. Això sí, recuperar la peça tal i com va ser escrita en els seus orígens hauria estat pràcticament impossible i, a més, hauria precisat un intens treball d'investigació de molts anys."

D'aquest treball ha resultat un cant de coronació que, com en l'original, és, d'una banda, una invocació a la Mare de Déu que demana misericòrdia envers el pontífex, i d'una altra, un cant de lloança a les excel·lències del papa Alexandre VI.

L'encarregat de reestrenar aquest "Cant de coronació" va ser el grup valencià Victoria Musicae, una formació que ha tingut com a principal objectiu des de la seua fundació, el 1992, l'estudi i la interpretació de la música vocal del Renaixement i del Barroc. Dirigida per Josep Ramon Gil-Tàrraga —director també de l'Orfeó Universitari de València— Victoria Musicae ha dedicat una especial atenció als projectes de recuperació dels autors valencians. Així, al llarg de la seua trajectòria han editat treballs al voltant de compositors com l'oriolà Ginés Pérez (1548?-1600) o el valencià Joan Baptista Comes (1582?-1643).

ADOLFO GARCÍA

La cerimònia d'homenatge al pare Miquel Batllori va omplir de gom a gom la basílica de Santa Maria del Mar. Enmig dels discursos dels representants polítics, culturals i eclesiàstics, la música va contribuir a engrandir aquest acte sense precedents.

Tota aquesta tasca, a mig camí entre la recuperació i la reinterpretació, ha permès a la formació endinsar-se en un dels períodes més rics de història de la música valenciana. Potser per això, la complexa partitura del "Cant de coronació" d'Alexandre VI ha suposat per a Victoria Musicae un repte més fàcilment assumible. "La peça –reconeix el director– és molt exigent a nivell vocal, no solament per la llarga durada de l'obra [més de deu minuts] sinó perquè demana un registre molt ampli i un ritme que no és fàcil de seguir."

I és que a les dificultats de recrear un text pràcticament il·legible, s'afegia la necessitat de reconstruir una polifonia a cinc veus. "Els compositors de l'època –assenyala Josep Ramon Gil-Tàrrega– utilitzaven els versos del text com a base de tota la música que componien. Per això, la reconstrucció de la polifonia sencera depenia absolutament de la recuperació del text." Juntament amb Pere Josep Puértolas, col·laborador habitual

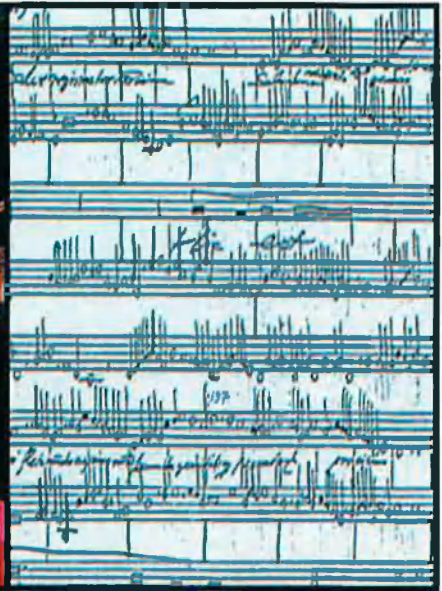
de Carles Santos i autor de les orquestracions i arranjaments de les obres de l'artista, Gil-Tàrrega ha aconseguit una harmonització "prou fidel" a l'original. "Cal tenir en compte que en la còpia només es distingia clarament una de les cinc veus, i per tant, hem hagut de reescriure les altres quatre veus, basant-nos sempre en els criteris musicals de l'època."

La musicologia, la filologia i un poc d'imaginació, doncs, no fan miracles. Però quasi. I així, per segona vegada en la història tornaven a sonar les notes del "Cant de coronació" d'Alexandre VI.

La grandesa del Misteri. Però si les notes d'aquesta peça van captivar el públic de Santa Maria, les veus de quatre dels components de la Capella del Misteri d'Elx, en agraïment a les gestions fetes pel pare Batllori a favor de la declaració del Misteri com a Patrimoni de la Humanitat, van apassionar tant els assistents que, fora de protocol, els can-

tants van haver de sortir a saludar. "La veritat és que l'acollida del públic –recorda José Antonio Román, director de la Capella del Misteri– ens va sorprendre a tots". I no sols això, sinó que l'endemà del concert alguns d'aquells espectadors van telefonar a la Casa de la Festa d'Elx per assabentar-se de la data de la representació del Misteri i com aconseguir les entrades. I és que aquesta ha estat una de les poques ocasions en què la Capella ha sortit d'Elx per interpretar les músiques de la Festa, nom amb el qual es coneix popularment aquesta tradició.

El Misteri és la representació del drama de la mort i assumptió de la Mare de Déu que se celebra cada any, els dies 14 i 15 d'agost, a la basílica de Santa Maria d'Elx i que continuen interpretant els veïns de la ciutat (religiosos i seglars). Consta d'uns dos-cents versos en català i és un testimoni excepcional del teatre medieval religiós que es va convertir en una autèntica devoció popular

Dalt a l'esquerra, Vitoria Musicae, que va interpretar el "Cant de coronació" d'Alexandre VI, i, al costat, la partitura sobre la qual s'ha recreat l'obra. A sota, la capella del Misteri d'Elx i la Capella de Ministrers.

ADOLFO GARCÍA

La solemnitat de les veus del Misteri d'Elx va captivar el públic de Santa Maria

a Itàlia, Alemanya, França o Anglaterra, però especialment als territoris de l'antiga Corona d'Aragó. Així, els exemples de Santa Maria de l'Estany, Badalona, Mallorca, València, Igualada, Tortosa i Castelló són alguns dels més importants. El d'Elx, però, és l'únic que s'ha mantingut viu i sense interrupcions fins als nostres dies.

El fet que la capella del Misteri interprete –això sí, en comptades ocasions– alguns fragments de la Festa fora del seu espai natural és, però, un dels debats que s'han mantingut històricament

a la ciutat i que recentment s'ha tornat a revifar. "Les poques actuacions que hem fet fora d'Elx –explica el director de la Capella– es remeten només a la música del Misteri, no a la seua representació escènica. I si aquests concerts se seleccionen amb un criteri adequat, és molt interessant, tant per a la promoció d'aquesta tradició com perquè ens obliga a polir i a enriquir les obres. Jo crec que, en realitat, tots tenim molt clar quin és el lloc del Misteri."

Així, la Capella ha actuat recentment a Bilbao i ara prepara per la primera quinzena de setembre un concert a Salamanca, amb motiu de les celebracions a la ciutat com a capital europea de la cultura. "Tot això és molt positiu, sobretot per a la supervivència del Misteri. Però cal tenir en compte que no podem eixir totes les setmanes perquè la gent que fa possible el Misteri no són professionals de la música, sinó que tenen les seues pròpies ocupacions." Precisament, aquesta voluntat dels elxans és, potser,

una de les coses que fan més especial el Misteri. "El sacrifici de tots és enorme i això fa que les dificultats que es puguin presentar pel fet que no són professionals de la música es compensen absolutament."

Per a Román, que dirigeix la Capella des de fa uns mesos, en substitució de l'anterior mestre, Manuel Ramos, la declaració del Misteri com a Patrimoni de la Humanitat, ara fa un any, no ha canviat excessivament la concepció que tenien els elxans. "A nivell nacional i internacional és possible que haja tingut repercussió, però a nivell intern, el fet és que per a la gent d'Elx, el Misteri ja era un patrimoni."

Com la tradició elxana, la magnífica col·lecció discogràfica editada per la Capella de Ministrers també constitueix un valuós patrimoni històric i musical. Aquesta formació, fundada el 1987 a València, va ser la tercera protagonista musical en l'homenatge al Pare Batllori i va interpretar –millor impossible per a

L'Eschola Cantorum de la Universitat de Barcelona, el cor de la Universitat Rovira i Virgili i l'Orfeó Universitari de València van interpretar el simbòlic *Gaudeamus Igitur*, entre d'altres.

l'ocasió— una part del repertori de peces de l'època d'Alexandre VI que la formació va publicar en una edició de dos compactes ara fa dos anys. *Nunca fue pena mayor* —amb composicions religioses— i *Plaser y Gasajo* —amb músiques profanes— són els dos treballs que recullen bona part de les composicions vinculades a la cort del papa Borja.

Un viatge virtual a Roma. “Si ens traslladem 500 anys enrere i ens imaginem que estem en una gran festa a casa d'una família de nobles romans que han decidit convidar, entre d'altres personalitats, el mateix papa, el primer que ens trobaríem seria música. Aquesta música.” Així explica Carles Magraner, director de la Capella de Ministrers, el context històric i social en el qual tenien lloc la majoria de manifestacions musicals de l'època. “En el primer disc —assenyala Magraner— hem volgut recrear l'aspecte religiós i magnífic de la cort papal, i en el segon, hem posat una mica més d'imaginació. Hem fet una mena de viatge virtual a la Roma de finals del XV i principis del XVI.” Compositors com Josquin Desprez —possiblement un dels millors de l'època— o Loyset Compère, vinculats tots dos a la cort d'Alexandre VI, han estat essencials en aquesta compilació, com també tota la *troupe* de compositors espanyols

La Capella de Ministrers va recrear l'ambient de la Roma del papa Borja

i catalans que, donats els orígens del papa, acudien a Roma. “Les músiques de les festes privades, recepcions i esdeveniments socials de l'època —especifica Magraner— les hem trobat a través de compositors com Juan del Encina, que va estar a Roma dos anys i, segurament, algunes de les seues obres s'interpretaven a la cort. El que ja no sabem és si al papa li feien molta gràcia.” I és que moltes de les composicions de Juan del Encina tenen un caràcter crític i polític que les converteixen en una mena de reflexió al voltant de l'abús del poder (també papal).

En tot aquest procés d'investigació de la música que es tocava en la cort d'Alexandre VI, Capella de Ministrers va localitzar moltes altres peces relacionades amb els esdeveniments religiosos i socials de l'època. I és que la producció musical en aquella època era gairebé desmesurada. “O millor, inesgotable”,

corregeix Carles Magraner. “Com que no hi havia la possibilitat d'escoltar música enregistrada, els compositors i mestres de capella de les corts treballaven sense parar. Es podria dir que feien música de consum.”

Precisament dins d'aquest maremàgnum infinit de músiques, els membres de Capella van descobrir el “Cant de coronació” d'Alexandre VI. “Aquella troballa va ser tota una sorpresa —recorda Magraner—, però l'estat de la partitura ens obligava a un treball molt costós de reconstrucció que ens va impedir incloure-la en el nostre treball. Afortunadament, però, ara s'ha pogut fer realitat. Aquesta peça, juntament amb una obra escrita per a la mort d'un dels fills del papa (*Absalon Filli mi*) són possiblement les dues peces més vinculades a Alexandre VI.”

Algunes peces del *Cançoner del Duc de Calàbria*, segurament la compilació més important de música valenciana del Renaixement, van completar el repertori de la Capella de Ministrers durant la cerimònia d'homenatge al pare Batllori. “En realitat, les peces del *Cançoner* són uns anys posteriors a l'època d'Alexandre, però volíem incloure una representació de la música escrita en valencià. Així, vam recórrer a algunes obres de Joan de Timoneda i a diversos anònims que d'alguna manera també estaven vinculats a la cort papal”, puntualitza Magraner.

D'aquesta manera, amb villancets dels catalans Dalza i Timoneda o de Juan del Encina, amb les portentoses veus dels membres de la capella del Misteri d'Elx, amb el majestuós “Cant de coronació” i amb el simbòlic *Gaudeamus Igitur* i el solemne *Al·leluia* de Haendel —interpretats per les corals Eschola Cantorum de la Universitat de Barcelona, el cor de la Universitat Rovira i Virgili i l'Orfeó Universitari de València— es coronava una cerimònia que, si a nivell acadèmic va suposar un homenatge difícilment superable, a nivell musical va ajudar a engrandir un acte ja de per si esplendorós i, si més no, a recrear aquella Roma que el pare Batllori tant ha contribuït a divulgar.

Rosanna Melià